

І. М. Дзюба

Герасим'юк Василь Дмитрович

ГЕРАСИМ'ЮК Василь Дмитрович (18. 08. 1956, м. Караганда, Казахстан) – поет. Член НСПУ (1983), АУП (1997). Національна премія України імені Т. Шевченка (2003). Премія «Благовіст» НСПУ (1993) та Літ. премія ім. П. Тичини (1998). Закін. Київ. університет (1978). Працював ред. у видавництвах «Молодь» та «Дніпро» (1978–92); від 1992 – ведучий програм редакції літ-ри Нац. радіокомпанії України. Від 1993 – голова журі Міжнар. конкурсу молодих літераторів «Гранослов». Майбут. поет народився в гуцул. родині, вивезеній у 40-і рр. до Караганди на «вічне поселення»; але наприкінці 50-х рр. батьки змогли повернутися в рідне с. Прокурава (Косів. р-н Івано-Фр. обл.), де й минуло його дитинство – в стихії чарів карпат. природи та родових переказів. Пробудження інтересу до поет. творчості й перші поет. спроби припадають на шкіль. роки в Косові. Це був поч. 70-х рр., коли прийшла нова хвиля політ. репресій, що мали покласти край рухові «шістдесятників». Однак і вона не змогла цілком зупинити оновлення літ. й мист. життя. Всупереч усім «зачисткам» культур. території та цензур. тискові тривало поступове розхитування догм «соціаліст. реалізму», збагачення мист. форм, ознайомлення з тенденціями новіт. європ. поезії (від Т.-С. Еліота, Е.-Л. Паунда й Сен-Жон Перса до Т. Ружеви́ча й З. Герберта), вкорінення «самвидаву» й андеґраунду. Етапами цього поступового духов. визволення були послідовно 60-і, 70-і, 80-і рр.; в його атмосфері й формувалася творча особистість Г. Від перших віршів до першої поет. зб. («Смереки», К., 1982) Г. ішов 10 р. і прийшов уже сформов. поетом. Він чинив власне першовідкриття Карпат як світу особл. співжиття людини й природи. Невигадлива назва збірки немовби нав'язувала до традиц. версії гуцул. локал. патріотизму. Смеречки й потічки на той час уже заповнили укр. поезію й естраду. Але в Г. смерека – не окраса ландшафту й не стимулятор поет. сентименту, а щось більше: величина міфотворча, аналог світ. дерева чи дерева життя і роду. Вже в цій першій збірці Гуцульщина поставала не

етнографією і не екзотикою, не щемливою лірикою і не грайливою бравадою, – а магією. Магією позачасовості: вічність гір розряджає люд. час у світове безчасся, і «тінь незриму» неназваної миті щастя «століттями лататиме павук». Магією надпросторовості: стиснутий горами, покраяний ущелинами й проваллями, вперезаний потоками, поточений печерами, притлумлений лісами простір виривається з самого себе догори – і вже згори падає «на гори, на смереки, на потоки, на царинки», щоб «мерехтінням космічного танцю» лягти в світославні килими гуцул. чаклунки Параски Танасійчук. Стихії й вимірювал. сили цього простору – повітря, вітри, води-потоки. Спосіб бути в ньому – перетікання, переливання, колихання, літання («Все гойдалось, літало і мінилося без кінця»; все – «тільки вітер, що відриває від землі»). А до всього – ще й магія гуцул. легенд і замовлянь, «забутих пророцтв» і гуцул. бестіарію, світ гуцул. (і ними «спровокованих» власних) фантазій...

1986 у Києві вийшла друга збірка «Потоки». Назва також не довільна: потоки – одна з тих стихій, що творять величний, грізний і очисний космос Карпат («високі потоки» – символ і нещад., і життєдай. плинності й незупинності, неминущості минушого: «гортає потік сторінки забутої пам'яті, темної туги людської»). З потоками колобродять ін. стихії, ін. сили Карпат – гордовиті верхи, затаєний ліс, нездолан. всеєднавчий і всероз'єднуючий вітер, вічнозримі небеса, то глухонімі, то вогненномовні, – всі ці стихії плекали, мордували й гартували душу поета, але вони живуть у ньому не як натуральність, а як витворена ним самим міфопоетика. Такою ж міфопоетикою, але вже більше позаособистісною, живуть у ньому і таємничо-екстатичні гуцул. обряди, багата символіка та скоряюча краса яких сповнювали люд. буття святістю, робили причетним до вічності: мало ще де можна бачити так здійснювану високу ритуалізацію неминучих кроків люд. долі. Водночас Г. не те щоб визволяється з полону карпат. магій (він з цього полону ніколи не визволиться, і це, власне, не полон, а животворна серцевина його світу), – але відкривається в поезії й ін. сторонами своєї весь час самопобільшованої, в розростанні, особистості. Дедалі болючіше промовляються муки самоозначення в неясному світі люд. буття, жалі, провини, свої й чужі, рахунки, захисні рефлексії, – все це не піддається прямоназиванню, не вміщається в ритор. формули, а розпливається у всеоб'ємність морал. переживання, що і є змістом великого діалогу особистості з «матерією» і духом життя – під знаком совісті, діалогом, на який стають, «обливши стидом голову свою», коли «страшать вітри й повільний скрип небес». У цьому герці порозуміння зі світом поет не сам – з ним тіні далеких і ближчих предків, з'яви забутих опришків, карпат. дебрі, верховини, оселища, самі назви яких звучать мов чаклун. магія, мов голоси з інобуття правічності: Брустури, Прокурава, Космач, Монгели, Завоєли, Грегит, Рушір, Шешори, Ворохта...

Третя збірка – «Космацький узір» – з'явилася вже в роки «гласності» (К., 1989); у ній знайшло вихід і те, що нагромаджувалося в душі, тамувалося раніше, відлунюючи розкиданими в просторі голосами, і те, що визрівало в атмосфері сусп. піднесення 80-х рр. Час замовляв високу поет. публіцистику й підкидав небуденні спокуси, але Г. – не трибун, а

«метафізик», поет не експансив., а рефлексив. складу. І в його поезіях порахунок з минулим чиниться не в полум'яних філіппіках, а в мученнях духу, в сув'язі міфологізов. споминів, у привидженнях жертв – дідів, батьків, матерів, братів; у болісному самокартанні й самоочищенні – за всіх нас, бо поет не може виокремитися зі свого народу, він обтяжений і його чеснотами, і його гріхами, – тобто сам бере на себе все. У «Космацькому узорі» багато тяжких роздумів про негаразди власні, своїх ровесників і своєї нації («Ми на камінь поклали мечі...», «Ми все залишили в могилах предків...», «Ми будемо довго криваві роки розгрібати...»). Багато гіркого і розпачливого сказано про світову покинутість. Але й у цій світовій забутості й покинутості ми не самі – бо: «...про стаєньку ветху і маленьку // Співали рідні мати і земля... // Забули тріє царі ту стаєньку. // Ми не забули. З нами немовля». Так обернувся батьків урок – ягня на руках у батька, ягня «на руках у Христа». Наше немовля, якого не можна зрадити, навіть якщо всі зрадять, – і яке не зрадить нас...

Зб. «Діти трепети» (К., 1991) – може, найдраматичніша у творчій спадщині Г. минулого десятиліття. До неї ввійшли вірші, писані переважно в період піднесення нац.-демократ. руху, коли склалися об'єктивні і суб'єктивні передумови для здобуття омріяної держ. незалежності України. Ця атмосфера тривоги, надій і жадань не могла не відбитися на поетових настроях і рефлексіях. Але його духов. формат занадто великий для мітинг. риторики, і цей істор. злам він сприймає в ін. вимірах: як проблему відповідності чи невідповідності світопочування та етич. тону нації перспективі її самоствердження в новій якості, в повноті свого буття. Поет відчуває сучас. стан свого суспільства як критичну масу зла. Біблій. мотив гріховності визначає осн. тон збірки. Але Г. – не мораліст, мораліст. пафос здебільшого чужий йому, як і всякий інший (щоправда, зустрічаються в нього і зразки гострої морал. інвективи, як-от два «Послання Дмитра з Кутів до галичан», але тут автор промовляє наче не від себе, а голосом ін. особи – імітатора біблій. проповіді). Натомість у нього переважає трагічне переживання колізій давньої і недавньої історії, «оприлюднення» потаєм. кривд совісті або лиходійств, похованих під напластуваннями узвичаєності й притерпілості. Своєрід. підсумком до тодіш. творчого шляху стала кн. «Осінні пси Карпат», що мала підзаголовок «Із лірики 80-х», хоч вона, вийшовши 1990 (Київ), містила, здається, й щось із 90-х рр. У всякому разі, це було невелике вибране, як і наступна маленька зб. «Серпень за старим стилем» (Л., 2000).

Вершини свого самовираження – свободи самовираження Г. сягнув у зб. «Поет у повітрі» (Л., 2002), відзнач. Нац. премією України ім. Т. Шевченка (2003). Поет дедалі більше тяжіє до «епічного» розгортання своїх візій, що відповідало б суприсутності в його самопочуваннях багатьох часових і подій. зрізів буття, масштабам його асоціатив. поля, просторові уяви. Назву збірці дала однойм. невелика поема, і назва ця може здатися, на перший погляд, несподіваною і манірною. Але насправді вона давно «назрівала». Повітря – це, як уже згадувалося, одна з постій. і гол. стихій поезії Г., стихія, що акумулює незримі імпульси буття, і позитивні, і негативні; що з'єднує і роз'єднує, визволяє і приневолює, віддаляє від

землі й повертає до неї, а власне, є еманациєю і поетового «Я», і сил, що над ним тяжіють. У віршах зб. «Космацький узір» є «повітря журби і жалоби», в якому поет сподівається «ще зійтися» з небіжчиком І. Миколайчуком; і є «повітря страшне» – перешкода рятівному акту поєднання з «найменшими» (а власне – найсокровеннішими) з'явами світ. буття, символ незримої непроникності між зверненими одне до одного існуваннями: «Те найменше звіря, // що в смереках проскаче, // та найменша зоря, // що на сіні заплаче, // те найменше маля, // що хлюпоче в потоці, // та найменша земля // з порошокю в оці // врятували б мене, // та замкнуло всі брами // це повітря страшне, // що спинилось між нами». Тут на «повітря» скинено вину за екзистенц. приреченість людини, за нездійсненність її буттєвої всеоб'ємності й непосильність інтим. злучення в зворот. морал. зв'язку. Є й повітря, в якому серед ночі жахно «перевертається» старий гуцул, діставши звістку, що сина забила «облава», – це «перевертання» в повітрі, власне, нічне видіння самих облавників, які принесли звістку й заночували в хаті старого: дивна атмосфера не ненависті, а біблій. гріха братовбивства. У зб. «Діти трепети» є «зранене повітря» – від «дотику вій» апокаліпт. гостя, старого страдника, і є «золоте повітря» церкви, в якому поетова мама, молячись, стає «маленькою дівчинкою», щоб зустрітися поглядом з тими, кого вже давно немає. Але повітря «Поета в повітрі» – інакше й більше за раніші Герасим'юкові «повітря». Ще тривожний, тяжкий ефір нашої сум'ятної доби, нашої драм. історії, нерадісного світу людства поч. 3-го тисячоліття. Це повітря, в якому «пропав дзвін» (ця грізна метафора обездуховлення має цілком житейське походження і постала зі слів матері: не стало чути в Карпатах дзвону, коли вирубали ліси). Це повітря, в якому «задихається Бог». Можуть нагадати, що про смерть Бога сказано століття тому. Але тут зовсім інше. Бог не вмер і не покинув землю, не зрадив, хоч його «відкрите серце» замальовали чужою фарбою. Він тут, але задихається в цьому повітрі разом із людьми. І разом з поетом. Тут така конкретність злочину й відповідальності за Божу справу, від якої не відкрутишся даремною риторикою про «смерть Бога», хоч би як вона когось улаштовувала. А проте «повітря» – це лише сфера перебування й мучення поета, який шукає не то висхід. потоку, не то стрічного – для опертя. Лише поет робить «повітря» відчутним і зримим – екзистенц. величиною.

Поет – гол. образ і поеми, і всієї збірки. Вперше Г. так широко і спонтанно розгорнув своє розуміння і своє переживання місії поета в світі людей. І в цій місії профес., операцій. аспект покликаності (уділеність словом від Бога) – не єдиний і, може, не головний; головне – дар повноти люд. буття в собі, мука відповідальності за гідність цього буття. Поема (хоч автор воліє вважати цей архітвір циклом віршів) дає метафорично ущільнений життєпис, подійний і духовний, самого поета – у формі імпульсив. сповіді перед батьком, батьковою пам'яттю. Поета переслідують видіння із забутої давнини, змиваної утилізованими водами історії («Невже і Христа з хрестом, й Шевченка з Франком // Змивали ночі і дні, води й помії?»), та пекучостидного сьогодення, коли всі ловці й усі – жертви, «хто б кого не загриз», коли «кров'ю одною спасенні всі ми і всі // Забрьохані до одного – в кривавій росі», бо до нас «Андрій Первозванний дійшов, але дух не зійшов». Поет не судить. Він

страждає. При виді тих, перед якими вигнані Христом з храму гендлярі – невинні діти, він може виразити своє відчуття лише словом, останнім з останніх: омерзіння. Але ж має бути зустріч? З тією, яку жде завітчаний кінь – жде віки. «Прибуде на конику, як прибуває вода»: Молода. Прибуде і скаже: «Це ти». Знову символ весільної Молодої. Чи прибуде? Її чекання – і в містерії «Єзавель», де біблій. образ лише вгадується в своїй амбівалентності як щось застережливе, хіба в сенсі невтримності й спокусливості жін. природи співвідносно з образом укр. дівчини, нареченої, жінки, матері: як завжди чи як здебільшого у Г., та, про яку він думає й пише, живе в різні часи, на різних землях (хоч її земля – Гуцулія) і в різному віковому «статусі», більше того, це може бути і дівчина, на яку вперше озвалося його дит. серце, і Наречена, і його ж мати чи мамина мама: якась іпостась жінки взагалі, жіночності, але водночас у густому плетиві гуцул. буття. Сакральне і плотське. А в «Єзавелі» особл. градус насиченості реаліями гуцул. ритуал. дійств, в яких азарт плоті підноситься до одухотвор. поезії, набуває естет. рангу.

В «Київській повісті» ждалося Молоду, яка знайде, впізнає, рече: «Це ти!» В «Єзавелі» є ін. шукання, впізнавання, страх, щоб хтось не той побачив і впізнав. Але остання фраза знов повертає до Молодої, і звучить вона так: «Молода буде цілувати всіх». Це остання фраза поки що останньої книжки поета: «Була така земля: Вибране» (К., 2003). Але вона звучить у багатьох поезіях усіх книжок Г. Поцілунок Молодої – і в першому вірші «Вибраного» – вірші 1973. Певно, це найдорожчий для поета, найінтимніший і найзначиміший символ. Це як весна життя. Чекання обраності. Свято душі, дарунок долі. Клич чистоти. І надія на оновлення світу. Все це – у священнодійстві ініціації – з глибоких дит. вражень від епіч. сили сакрал. гуцул. обряду (взагалі дит. переживання, а власне, їхнє нескінченне активне життя і перетворення в душі, стають до числа гол. структуротвірних сил поезії).

Отже, Молода (Україна?) на завітчаному коні вводить нас у книгу поезії та виводить з неї, знаменуючи її досконалу завершеність. Річ тут у органіч. характері творчої еволюції Г. Від збірки до збірки його поет. потік ширшав і глибшав, але – в одному річищі. Спадковість така щільна, що кожна наступна збірка ніби прояснює мотиви попередніх і робить «заділ» для наступних. І мотиви, і символіка, і міфопоетика «переходять» із збірки в збірку, але вони весь час употужнюються і з дедалі більшою силою виражають ті морал. терзання, якими живе сьогодні морально притомна частина всього людства, коли давні слова О. Гакслі: «Життя серед неприхованого неподобства, духовний голод» – стали вже слабеньким евфемізмом. І нищення Карпат («була така земля») Г. переживає як нищення людини – один із фронтів цього повсюдного нищення й зубожіння світ. життя. Бо Карпати для нього – естет. і етич. послання людству.

Випереджаючи модерну теорію міфу, Т.-С. Еліот у ст. «Уліс» говорив, що тільки міф може внести лад у хаос сучас. свідомості. Але світ. «репертуар» міфів неосяжний, і є міфи різних «рангів» та різної компетенції й сфери дії.

Ще з дитинства, – а це, власне, тільки з дитинства й буває, – міфи й символи Гуцульщини ввійшли в плоть і кров нашого поета. І це часто міфи й символи заг.-укр. або їхні локал. варіації. А також заг.-християн. в конкретному місц. побутуванні. Ці останні не тільки мирно співіснують з дохристиян. поганськими, а часто й перегукуються в своїй поет. функції або постають симбіотично. Поетика гуцул. обрядів, замовлянь, заклинань, легенд, узвичаєнь, усього естетизованого, як мало деінде, побуту й поводження – все це аспект світогляду, поважна частина свідомості Г. й образного скарбу, «велетенського дерева мови» (Сен-Жон Перс), – але це не заважає йому в його глибокій християн. вірі. Це один із небагатьох наших поетів, у віру яких віриш, бо відчуваєш її в тканині мовлення, в ставленні до світу й людини, в неухильній від ризиков. запитань, від бачення люд. блюзнірства, але й – по всьому – у помічанні десь на скелі маленького павучка, що тче образ Богородиці.

Колись О. Блок говорив про різницю між містикою і релігією. Містика – себелюбство. Релігія – самолюбство. Тобто: гордість. Гідність і честь. Духов. аристократизм. Г. – гордий поет. Аристократ укр. поезії. Його поет. свідомість прагне з гуцул. верхів і дніпров. круч осягти шкалу всесвіту.

Бібліографічний опис:

Герасим'юк Василь Дмитрович / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-29262>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).